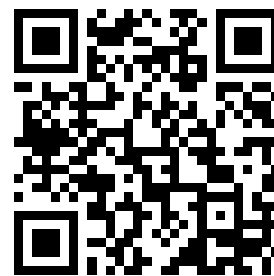

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

324

G

24

KW
324924

REDEVOERING
VAN
PETRUS CAMPER,

MEESTER IN DE VRYE KONSTEN, DOCTOR IN DE WYSBE-
GEERTE EN GENEESKONST, HONORAIR PROFESSOR IN DE
MEDICYNEN, ONTLEEDKUNDE EN HEELKONST IN HET
ILLUSTRE ATHENÆUM TE AMSTERDAM, LID VAN DE
KONINGLYKE MAATSCHAPPYE DER WEETENSCHAP-
PEN TE LONDEN, EN VAN DE HOLLANDSCHE
TE HAARLEM, ENZ.

OVER DE
OVEREENKOMST
TUSSCHEN DE
DIEREN EN GEWASSEN;

gedaan, den 9. van Blocimaand des jaars 1764,

by gelegenheid dat hy het HOOGLEERAARSCHAP
in' het beschouwend gedeelte der MEDICYNEN, de
ONTLEEDKUNDE, GENEESKUNDE EN
KRUIDKUNDE, op de Academie van de Pro-
vintie Stad en Lande, te Groningen, plegtig
aanvaardde.

Uit het Latyn vertaald door

CORNELIUS VAN ENGELN.

TE AMSTERDAM,

By F. HOUTTUYN, 1764.

1910

...

...

AAN ZYNE DOORLUGTIGSTE
HOOGHEID,

WILHELM

DEN VYFDEN,

PRINSE VAN ORANJE EN NAS-

SAU,

ERFSTADHOUDER,

CAPITEIN EN ADMIRAAL GENERAAL

D E R

VEREENIGDE NEDERLANDEN

enz. enz. enz.,

RECTOR MAGNIFICENTISSIMUS

E N

E E R S T E C U R A T O R

D E R

A C A D E M I E

V A N D E P R O V I N T I E

S T A D E N L A N D E ,

D E L U I S T E R R Y K E H O O P V A N E E N
R O E M R U G T I G G E S L A G T

E N

D E S T E U N V A N H E T A L G E M E E N E
W E L Z Y N :

als mede aan

DE HOOGWYZE EN EDEL MOGENDE HEEREN,

Den Heere ANTHONY ADRIAAN VAN IDDEKINGHE, Burgemeester van de Stad Groningen, Lieutenant-Houtvester, in naam van zyne Doorlugtige Hoogheid, van het Provintiale Jagt-Gerigte van Stad en Lande, Bailliuw en Drofflaard van de Graaffchappen Valkenburg en Limburg, Bewindhebber van de West-Indifche Maatschappye ter Kamere van Stad en Lande enz. enz. enz., beroemd van wegen het bekleeden der hoogfte Eer-Ampten in het Gemeenebest, en van wegen zyne uitmuntende Verdienften.

Den Heere G. BARON VAN ALBERDA, Heer van Dykfterhuis en daaromtrent liggende Dorpen, Erfschepper van de Winsumer Zylvesten, Gecommitteerde Raad in het Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit te Harlingen, Bewindhebber van de West-Indifche Maatschappye ter Kamere van Stad en Lande, enz. enz. enz.

Den Heere HENDRIK VAN SYSEN, Burgemeester van de Stad Groningen, en wegens dezelve Stad Zitting hebbende in het Collegie der Heeren Gedeputeerde Staten, Bewindhebber van de West-Indifche Maatschappye ter Kamere van Stad en Lande, enz. enz. enz.

* 3

Den

Den Heere E. R. BARON VAN ALBERDA,
Heer van Bloemersma, Zitting hebbende, wegens
de Provintie Stad en Lande, ter Vergaderinge van
de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der Ver-
eenigde Nederlanden, enz. enz. enz.

Den Heere WOLTHER WOLTHERS,
Raadsheer van de Stad Groningen, en wegens de-
zelfde Zitting hebbende in het Collegie der Hee-
ren Gedeputeerde Staten van de Provintie Stad en
Lande, enz. enz. enz.

Den Heer L. S. BARON VAN RENGERS,
Heer van Farmsum en omliggende Dorpen, Erf-
schepper van de Zylvesten van Delfzyl, Rigter en
Schepper van de Zylvesten van Farmsum en Oter-
dum, Zitting hebbende, wegens de Provintie Stad
en Lande, in den Raad van Staate der Veree-
nigde Nederlanden, Bewindhebber van de West-
Indische Compagnie ter Kamere van de gemelde
Provintie, enz. enz. enz.

**ALTOOSBLYVENDE CURATOREN
VAN DE GENOEMDE ACADEMIE,**

**WORDT DEZE REDEVOERING, MET ALLEN EER-
BIED EN NEDRIGHEID, OPGEDRAAGEN**

DOOR

P E T R U S C A M P E R.

AAN

A A N D E
WEL-EDELE VROUWE,
MEVROUWE
JOHANNA CAMPER,
GEBOREN.
B O U R B O O M.

MEVROUW!

Gy verwondert u! Dit is 't, wat ik bedoelde. Ik zocht u op eene aangename wyze te verrassen. Toen ik onlangs op het bekoorlyk KLEIN LANKUM, in UW. ED^{ds}. tegenwoordigheid, met uwten Egtgenoot, over het onderwerp zyner Redevoeringe sprak, deedt UW ED^d. my de eere van te zeggen, hoe zeer het UW ED^d. speet, dezelve niet in

in haar geheel verband te kunnen leezen, omdat 'er een
Onderwerp in verhandeld wierdt, het welk UW ED^d.,
gewoon zo veel tyds op UW ED^{ds}. Landgoed door
te brengen, dikwils stof tot aangename Overden-
kingen verschaft hadt. Ik maakte hier op, terstond,
het ontwerp, om de Bladen, welke UW ED^{ds}.
Egtgenoot, om myne nieuwsgierigheid te voldoen,
my beloofde, naar maate dezelve van de Drukperse
koomen zouden, in zyne ge-eerde Brieven, te
zullen influiten, ter voldoeninge van de uwe, te
vertaalen; en Uw E^d. die Overzetting byna zo spoe-
dig aan te bieden, als het oorspronkelyke verschy-
nen zoude. Ik heb dien taak, met het uiterste
vermaak, volbragt. De Latynsche Vaarsen, alleen,
heb ik agter wegen gelaaten, omdat ik, geen Dig-
ter zynde, my niet in staat bevondt dezelve be-
vallig te vertaalen. Ik vleie my, dat UW ED^d.
myn klein geschenk met genoeg zal ontvangen.
Ja, MEVROUW! dit openbaar bewys myner onge-
veinsde Hoogagting zal UW ED^d., hoop ik, over-
tui-

tuigen, hoe gevoelig ik steeds blyve voor zo veele Vriendlykheden, als myne Huisvrouw en ik van UW ED. ontvangen hebben, en hoe zeer ik, voor my en haar, verlange in die zelfde dierbaare Vriendfchap te blyven deelen. Voor het overige, leef gy, voortreffelyke Vrouw, beminnyke Egtgenoot, teederhartige Moeder, agtenswaardige Vriendin, gelukkig in de getrouwe Omhelzingen van Hem, die het gezegend voorwerp van uwe Liefde is; gelukkig in de aanhoudende Gezondheid en wenschelyke Vordering van uw beminlyk Krooft te mogen befchouwen; gelukkig in de Genegenheid en Verwondering van allen, die in uwe waarde Vriendfchap deelen; gelukkig, eindelyk, in de leevendige Erkentenis, en ongeveinsden Eerbied, van zo veelen, daar gy uwe edelmoedige Gunften over uitftrekt, en die uw Menschlievend Karakter looven, terwyl zy de grootmoedige Hulp van uwen Egtgenoot verbreiden.

**

Met

Met dezen hartlyken wensch meene ik Uw ED^d.
best te kunnen betuigen, hoe zeer ik, met de vol-
maakte Hoogagtinge, ben,

MEVROUW,

UW ED^{ds}. Gehoorzaame Dienaar,

AMSTERDAM,
den 5^{den} December, 1764.

CORNELIUS VAN ENGELEN.

A F.

AFSCHEIDS GROETE

AAN

DEN HOOGGELEERDEN HEERE

PETRUS CAMPER;

*MEESTER IN DE WYSBEGEERTE EN GENEESKUNDE;
HOOG-LEERAAR IN DE ONTLEED-HEEL- EN GE-
NEESKUNDE IN HET ATHENAEUM ILLUSTRÉ,
ENZ. ENZ. ENZ., TE AMSTERDAM:*

BY ZYN WEL EDL^{NS}. VERTREK NAAR FRIESLAND.

Is 't ongewenscht besluit zo sterk by u gegrond?
Wilt gy voortaan niet meer de plaats van eer bekleeden?
Onttrekt ge aan d'Amstelaar uw nutte kundigheden,
Daar zyn leergierig hart vermaak en nut in vond?
O CAMPER! baaten hier geen wenschen, geen gebeden?

Kan de ongeveinsde smart, die u de vriendschap toont;
De rouw des lyders, die, om uwen raad verlegen,
Uw hulp met recht beschouwt als eenen dierbren zegen,
Kan al de glori die uw achtbren schedel kroont,
Uw edelmoedig hart tot blijven niet beweegen?

** 2

Mocht

Moet de Amftelftad, in fpyt van haar oprecht beklag,
De heldre wysheidszon, die, met gewyde ftraalen,
Haar Heelkonst ryk omfcheen, het hoofd zien onderhaalen?
Moet zy haar fchuil zien gaan op't midden van haar' dag?
En zal die zon niet meer aan haare tranfen praalen?

Blyft haar van al dien glans niets over, dan alleen
De nagedachtenis dat ze u haar' roem zag fchraagen?
Dat groot en klein, om ftryd, haar zwaar verlies beklaagen?
En, (ach! te zwak een troost voor haar genegenheên!)
Dat gy den naam nog blyft van haar' Hoogleeraar draagen?

Wat harteleed baart haar uw fchadelyk vertrek!
Nooit zal ze uw kundigheên, nooit de eedle drift vergeeten,
Waar mede uw vlyt zich voor haar' welstand heeft gekweeten.
Ach! dat haar liefde op nieuw uw' geest tot arbeid wekk'!
Doe uw geheimen haar, door uwe fchriften, weten.

Zy wenscht, in deeze hoop, dat u Gods gunst geleit,
En, in de Landftreek der oprechte en vrye Friezen,
Een' grooter luister fchenk' dan dien gy wilt verliezen!
Dat u het bly geluk in alle uw wenfchen vlei',
En welbehaagen gunne in 't geen we u zien verkiezen!

Smaak,

Smaak, in het byzyn van uw minzaame Echtgenoot,
Wier vriendlykheid en deugd, met recht, uw zinnen streelen,
Die, deelende in uw zorg, ook in uw rust zal deelen,
De zachte kalnte die in de Yftad u ontvlood!
Het Echtgeluk praat schoonst in groene landprieelen.

Kweek, daar uw Zoonen, die, in 's levens dageraad,
Aan elk opmerkend oog alrede iet groots belooven,
(Als de eelste bloemen van uwe uitgestrekte hoven,)
Door uwe zorgen aan, tot zuilen van den Staat.
Hun roem, ô CAMPER! streeve uw glori zelfs te boven!

Befchouw, naar uw begeerte, in 't afgezonderd uur,
De hemellichten, in hunne onderscheiden kringen;
Den dampkring, 't ydel ruim, de luchtverhevelingen,
En al de wondren der verrukkende natuur;
Met zo veel glans gevormd door de Oorzaak aller dingen.

De nutte landbouw fchenke u voordeel en vermaak!
Zo mooge uw voorbeeld aan de oplettende aandacht toonen,
Die zich, uit leerzucht, naar dit vry gewest laat troonen,
Dat op het nedrig veld, naar d'ouden Roomschen smaak,
In 't roemryk Nederland ook Curiusfen wonen.

All' , wat uw schrandere brein op 't uitgestrekt paneel
Van uw verbeelding maakt, en heil of nut kan geeven,
Vergroot' den blyden stand van uw gelukkig levent
Gun de Amstelftad altoos in uwe vriendschap deel;
En my, tot deezen wensch door achting aangedreeven!

LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN.

IN ' GRASMAAND,
1761.

RE.

REDEVOERING

VAN DEN HEERE

PETRUS CAMPER.

RECTOR MAGNIFICUS!

EDELE MOGENDE HEEREN, CURATOREN VAN
ONZE HOOGHE SCHOOLE, GROOTMOEDIGE
BESCHERMERS VAN NUTTIGE KONSTEN EN
GELEERDHEID!

EDELE MOGENDE HEEREN, STAATEN VAN DEZE PRO-
VINTIE, ZEER EDELE, ZEER AANZIENLYKE MANNEN!

BEROEMDE HOOGLEERAARS IN DE GODGELEERDHEID
EN ANDERE WEETENSCHAPPEN!

WEL-EERWAARDE HEEREN PREDICANTEN, GETROU-
WE BEDIENAARS DES GODDELYKEN WOORDS!

VEELGEACHTE LECTOR DEZER ACADEMIE!

ZEER GELEERDE EN WELWYZE DOCTOREN IN ALLER-
HANDE WEETENSCHAPPEN!

A

GE-

GEEERDE MEDEBURGERS EN VREEMDELINGEN VAN
ALLERHANDE RANG EN STAAT!

VOORTREFFELYKE JONGELINGEN, DE HOOP VAN 'T
VADERLAND, ONZE ZORG EN VERMAAK!

My zult u verwonderen, veelgeëerde Toehoorders van allen rang en staat, dat ik, die my der openbaare bezigheden onttrokken en tot een ampteloos leven, zo gunstig voor de Zanggodinnen, nog zo onlangs begeeven had, nu weder dezen Stoel beklimme. Dog dit is de staat van 't menschelyk geslacht, dat de meesten, over het tegenwoordige weinig voldaan, het toekomstige aangenaamer en gelukkiger beschouwen en verwagten. De alleruiterste stilte der Stad FRANEKER, de diepe rust en ledigheid, welke daar heerschen, hebben my, ik weet niet welk, eene droefgeestigheid ingeboezemd. De geduurige toevloed, integendeel, van Menschen te AMSTERDAM, het gestadig gewoel, de oneindige omflag, en de grootte der Stad, waren my niet alleen niet aangenaam, maar stonden my zelfs tegen; hier door immers vermeerderden myne bezigheden dagelyks zodanig, dat my alle gelegenheid, om het aangenaam gezelschap te genieten van Geleerde en Beschaafde Lieden, hetwelk, indien ergens, in de grootste Steden voornamelyk gevonden wordt, geheel wierdt afgesneden.

Het groot aantal myner openbaare en byzondere Lesfen, de meenigte Lyken, die ik ontleedde, benamen my den alleraangenaamsten omgang met myne Vrienden; en de drom van Zieken, die geduurig op myne hulpe wagtten, en myn tyd en aandacht geheel verëischten, beletteden my

my.

myné Meczenaten gemeenzaam te zien. Hoe dikwils heb ik, op deze tyden, niet wel gewenscht die aangenaame rust te genieten, welke niet dan den Landhieden en zulken, die het Stadgewoel ontwyken, schynt vergund te worden. Hoe dikwils haakte ik niet, met het vuurigt verlangen, om deelgenoot te worden van een lot, 't welk ik zo gelukkig, zo gezegend agtte; terwyl ik, egter, met dit alles, nooit den roem veragt, of het gemeen belang uit het oog verlooren hebbe.

Wat heeft my myn aangenaam Landgoed by Franeker, eene Stad der Zanggodinnen toegewyd, niet eene genoeglyke wykplaets verschaft! Wat heeft het my eene geleerde ledigheid vergund! Met welk eene drift heb ik de Schriften der oude Geneesheeren en Wysgeeren niet doorzocht! Met welk een vermaak heb ik aldaar de Aantekeningen, die ik gemaakt, en tegen een ruimer tyd in myne laaden weggelegd had, niet voor den dag gehaald, in order gebragt, ter Drukperse vervaardigd en uitgegeeven!

De Lente, de Zomer, de Herfst, geen tyd, geen dag, ging voorby, zonder dat ik iets in schrift bragt; terwyl ik den Winter besteedde, om, in myne eenzaamheid, verscheidene Lyken Ontleedkundig te beschouwen, met geen ander oogmerk, dan om de gesteldheid en rigting der byzondere deelen naauwkeuriger na te gaan. O onwaardeerbaar vermaak! Wat kan 'er aangenaamer, wat genoegelyker worden uitgedagt, dan zig zelve te onderwyzen, en die dingen na te spooren, welke de Geest met de meeste gretigheid zoekt te leeren kennen. Nimmer zal ik de uren vergeeten, nimmer zal ik de dagen en maanden uit myn geheugen verliezen, welke ik dus, van alle gewoel, van alle gedruisch ten eenemaal afgezonderd, op de allergenuegelykste wyze, heb doorgebragt.

Niets kan 'er, voorzeker, wenshelyker worden uitgedagt, dan, in eenen

stillen en aangenaamen oord, op 't Land, het fraaije maakzel van Menschen, wilde Dieren, Vogelen en Planten, derzelve verwonderlyke Schoonheid, en oneindige Verscheidenheid, te beschouwen en te doorgronden. Dus heb ik, zo iemand onder de Stervelingen gelukkig en gezegend geagt, zo hy dit inderdaad genoemd kon worden, zo hy het waarlyk konde zyn, my zelve dit gedagt te wezen.

Tot Volmagt ten Landsdage van Friesland, dat alleraangenaamst en vermaakelykst Gewest, zo berugt wegens de doorlugtige Verftanden en beroemde Helden, welke het heeft voortgebragt, verkooren, heb ik de Vergaderingen der Staaten naarstig bygewoond, meer als Aanschouwer, dan om het woord te voeren. Alleenyk geboren en geschikt om aan de Wetten te gehoorzaamen, en niet om dezelve te maaken, heb ik mynen Geest altoos op de Geneeskunde, in haare volle uitgestrektheid, en alle haare byzondere deelen, toegelegd. Twee en een half jaar heb ik, op deze wyze, met het grootste vermaak, gesleeten; en ik zoude het overig gedeelte van myn leven aan verscheidene Studiën, en der Opvoedinge myner Kinderen, hebben toegewyd, zo niet de Edel Mogende Heeren Curatoren dezer Academie my het Hoogleeraarschap in de Geneeskunde, in het beschouwend gedeelte derzelve, in de Ontleed-, de Heel- en Kruid-kunde, door eene zeer byzondere gunst en genegenheid te mywaards, hadden aangeboden. Zo zonderling eene eer verdiende alle oplettendheid, en behoorde niet van de hand gewezen te worden; veel minder moest ik myne Kinderen de gelegenheid, welke hen zo vriendelyk toelagte, om, door de zorg van beroemde Mannen, in de fraaije Konsten onderwezen te kunnen worden, ontrukken. Op Frieslands hoo-
ge School, erken ik, konden zy wel insgelyks Leermeefters, welke door
de:

de geheele Waereld beroemd zyn, bekomen; maar 't kwam my voor, dat zy in de befchaafde Konften, wegens de grootheid der Stad, en de meenigte der Ingezetenen, op deze doorlugtige Academie een zeer groot voordeel boven Franeker hadden. Ik voorzag, daarenboven, dat zy, hunnen Vader in het openbaar ziende voorgaan, hunnen geest met meer yver op de Boek-oeffeningen uitleggen zouden. Het zyn de Voorbeelden immers, welke ons, voornamelyk in onze Jeugd, als met fcherpe fpooren, tot loffelyke bedryven noopen.

Ik twyffel derhalven niet, G. T. ! of elk uwer, ten zy hy zig het Gemeenebest als toegewyd, en tot Staatzaaken gefchikt hadt, zoude het zelfde besluit genomen hebben. Wie uwer, bid ik, zoude het niet roemrugtiger geoordeelt hebben anderen, dan zig zelve alleen, nuttig te zyn? De gerustheid en eenpaarigheid van gemoed in aanmerking neemende, denk ik, zekerlyk, dat de Weetenfchappen boven de Eerampten te verkiezen zyn; het leven der Wysgeeren staat minder bloot voor de flagen van het wankelend Fortuin; en als hen dit al eens treft, is het leed, 't welk zy lyden, minder fmartelyk, dan dezulken gevoelen, aan wie de zorg voor het gemeene Welzyn is aanbevolen. Die zorg laat ik derhalven aan groote Geesten over, terwyl ik de Konften en Weetenfchappen voor my verkieze; en inzonderheid die vermaakelyke en heilzaame, welker openbaare Onderwyzing ik, op dezen plegtigen dag, met een bly gemoed aanvaarde.

Ik verheug my, dat de Edel Mogende Bezorgers dezer beroemde Academie my met eenpaarige ftemmen verkooren hebben. Ik verheug my, dat de Regeering dezer Stad, dat de Borgery, dat alle welmeenenden, die Verkiezing hebben goedgekeurd; en het vermeerdert myn genoegen over het besluit, 't welk ik genomen heb, niet weinig, dat nimmer ee-

6 R E D E V O E R I N G

nig Vreemdeling met grooter genegenheid, met meer gunst, met openlyker toejuiching, ontfangen is geworden.

Maar terwyl ik zo veele Mannen van doorlingtge geboorte en rang, zo veelen met een uitmuntend Verstand begaafd, zo veele welsprekende Redenaars, en zo veele andere, die in allerhande Weetenschappen uitmunten, hier te zaamen zie gevloed, gevoel ik dat eene billyke schroom myne leden doet beeven. Wat zal ik bestaan? Met welken uitflag zal ik onderneemen uw gehoor te streelen, die van myne kindsche jaaren my zelve op de Werktuigelyke Konsten en de Geneeskunde heb toegelegd, en, der cieraaden van de Latynsche Taal niet magtig, my zelve met die aangenaamheid van Woorden, nog in dien zoetvloeienden Styl, geenzins weet uit te drukken, welke zo veel luister aan eene Redevoering byzet? Wie zal, vraag ik, te dezer tyd, nu wy ons niet slechts van eene vreemde, maar zelfs van eene doode Taal bedienen moeten, de verrukkende Welsprekenheid van eenen Cicero, of de verwonderlyke Bevalligheid van eenen Quinctilianus, kunnen evenaaren? Wie zal zig durven vleijen een welsprekend Redenaar te zyn, daar Cicero dien roem aan Demosthenes, en zeer veele Romeinen den zelve aan Cicero benyden? Hoe zal, bid ik, door my eene welsprekende Redevoering gedaan kunnen worden? Hoe zal dezelve aangenaam en streelende voor uwe ooren zyn? daar het oogmerk van myne Bediening vordert, dat ik van de Genees-, Ontleed- of Kruid-kunde spreek.

Ik heb dikwils gedacht, dat het niet vreemd van myn Beroep zoude zyn, wanneer ik de naauwe Vereeniging en het onverbreekelyk Verband der Ontleed- en Kruid-kunde verhandelde. Dus verbeeldde ik my, op eene blykbaare wyze, te kunnen toonen, dat der Planten aart en maakzel, en de

de fraaiheid van zommige byzondere gedeelten derzelven, niet van de Kruidkenners, maar van de Ontleedkundigen, zyn opgespoord, en dat om deze reden, MALPIGHIVS, GREW, HALES, LEEUWENHOEK en HOOK onder de eerste Kruidkundigen geteld moesten worden. Alle de overigen, als men de Ouden ter zyde stelt, zyn eigenlyk berugt geworden door Naamlysten der Planten te maaken, en dezelve in Soorten, Geslagten en Rangén te verdeelen. O belaggelyke Wetenfchap, welke de Kruiden tot tuinvakken en bedden bepaalt, en die zig met opgeblaaze Griekfche Woorden, daar men bang voor moet worden, kittelt, welke ons *Saamgeboorien, Eenbroederschappen, Veelwyoeryen*, en ik weet niet wat al wonderlyke onderscheidingen, voor wezenlyke Kundigheden opgeeft. Wat moet men inderdaad van de verwaandheid der Kruidkundigen onzer Eeuwe denken, welke hunne onkunde onder de weidfche bewoordingen van *verborge Teeldeelen, beele en halve Broederschappen, Huwelyksfcheidingen*, en dergelyke geleerde Wartaal, verbergen en ontveinzen?

Ik ga de zulken filzwygende voorby, welke eenige onbetaamelyke, zelfs vuile gelykenis, tusfchen zommige Bloemen, of Planten, en Dieren, of tusfchen de Wortels der eerste, en eenige Gedeelten der ~~zaten~~ *zaten*, en van ons Lighaam in 't byzonder, gevonden, en met eene zotte verwondering opgegeeven hebben. Ik zou ze allen optellen, indien ik het niet beraamelyker oordeelde Schryvers, welke hunne Lezeren met zulke beuzelingen en droomeryen ophouden, in vergetelheid te laaten. Als wy op de geneezende kragten der Planten, op derzelver aart en natuurlyke hiftorie, agt geeven, zo moeten wy erkennen, dat alle de Ouden

8 R E D E V O E R I N G

den, als ARISTOTELES, THEOPHRASTUS, DIOSCORIDES, PLINIUS, en dergelyken, alle de anderen, die na hen zyn gekomen, overtroffen hebben.

Gy zelve zult hier over oordeelen, veelgeëerde Toehoorders, want ik zal over de GELYKHEID EN OVEREENKOMST handelen, welke TUSSEN DE DIEREN EN GEWASSEN gevonden wordt.

Ik zal inzonderheid toonen, dat de Planten, even gelyk als de Menschen, adem haalen, dat zy eene ongevoelige Doorwaasfeming hebben, dat zy met den omloop van bloed of vogten bevoordeeld zyn, dat zy gevoed worden en voortteelen, even als de Dieren. Ja, ik zal ten duidelykften toonen, dat zy eene hartstogt van Liefde hebben, en met Gevoel begaafd zyn.

Ik verzoek hier toe uwe goedgunstigheid en opletten den aandagt, V. G. T. Ik zal my der korthed bevlytigen, en geene bewyzen gebruiken, dan die U eenig vermaak, zo 't mogelyk is, geeven kunnen. Hoort my, verzoek ik nogmaals, met genegene gemoederen, en herinnert u, dat ik een Geneesmeester, maar geen Redenaar, ben.

Als ik, om alle omwegen af te snyden, beweerde, dat de Planten Dieren waren, zo zoude dit niet minder waaragtig, dan op het gezag der Ouden, gevestigd zyn; want PLATO en DEMOCRITUS hebben reeds gemeend, dat de Planten Aard-Dieren waren; ja zo gelykvormig oordeelde de Prins der Wysgeeren, ARISTOTELES, de Dieren en Planten, dat hy het vel der eersten met de bast der laatsten, derzelver wortels met den mond, en de geledingen knobbels en kwasten met de zenuwen oordeelde over een te koomen. Dat de Planten haar Loof van de Natuur

ge.

gekreegen hadden, met oogmerk om de Vrucht te befchermen en te beveiligen, was het gevoelen al van COLUMELLA, boven welken geene Eeuw grooter Wysgeer of Beoefenaar van den Landbouw heeft voortgebragt.

Dog ik flappe liever van de oude Wysgeeren af, opdat ik niet fchynne, door een al te grooten eerbied voor dezelve weggesleept, op hun gezag verdigtzelen te vertellen. De laateren zyn allen van begrip, dat zy den Aart der Dieren, Planten, en alle andere zaaken, veel nauwkeuriger hebben nagespoord. Ik zal my, derhalven, op BRADLEY beroepen, welke getoond heeft dat de Planten en Dieren, geheellyk, overeenkoomen in maakzel en eigenschappen. Ik zal my op den fcherpzienden NEEDHAM beroepen, welke grootere overeenkomst beweerd heeft, dan tot nog toe van eenig fterveling gedaan is. LINNÆUS, eindelyk, de beroemdste van allen, en die als geboren fchynt om de Planten na te fpooren, zal, denk ik, u volkomen overtuigen, als welke een Maag, Chyl-vaten, Beenderen, Longen, en een Hart aan de Planten toefchryft. Ik ga het flapen en waaken voorby, 't welk hy getoond heeft de Planten, op onderscheide en geregelde uren, eigente zyn, als mede het gevoel, waarmede zy, indien niet allen, althans zeer veele derzelve, fchynen begaafd te zyn.

Als wy hier de aandoeningen van Verlangen, Droefheid en Wel-luft byvoegen, waardoor de beroemdste Mannen in de Kruidkunde beweerd hebben dat de Planten aangedaan worden, zult gy, vertrouwe

ik,

B

ik, met reden oordeelen, dat men de Planten nauwlyks Kennis, nauwlyks eene Ziel, kan weigeren.

Als wy, eindelyk, op de wanfaltige Geboorten, op de Monsters zelfs, agt geeven, welke niet zelden uit de Planten voortkoomen, zullen wy met het hoogste regt fchynen te moogen vaststellen, dat zy ook verkeerde Inbeeldingen en ongeregelde Lusten hebben, zo het slegts beweezen kan worden, dat de wanschaape vrugten van Menschen en Dieren door de grillige Verbeeldingen der Ouderen voortgebragt worden.

Dog dit alles moet u te algemeen voorkoomen, G. T., dan dat het uwe toestemming aperse. Gy verlangt, met regt, een omstandiger voorstel, eene duidelyker opheldering. Ik zal, zo veel in my is, myn best doen om u te overtuigen, dat het voorgedraagen niet onbezonnen, zonder genoegzaamen grond, ter neder gesteld is.

Ik zal met den Groei der Planten beginnen, boven welken 'er zekerlyk in de geheele Natuur niets wonderlykers voorkomt. O! onbegrypelyk Alvermogen van den nooit volpreezen Maaker aller dingen! Koomt herwaart en blooft gy allen, welke beweert dat de Waereld door een blind geval en noodlot wordt bestierd! Koomt herwaart, en leert uit het fraaije maakzel der Planten, en de bekoorlyke optooizels, waarmede zy vercierd zyn, de aanbiddelyke kragt en wysheid van hetzen hoogsten volmaakt en heerlyk Opperwezen eeren.

De Planten groeijen, trekken haar voedsel, en leeven door het wonderlyk vermogen, 't welk haare Wortels, zig allerwegen door den grond verspreidende, bezitten, om de noodige Sappen tot zig te trekken. De klein.

kleinste mondjes dier Wortels, namelyk, weeren van zig af, en schuwen die Vogten, welke nadeelig zyn voor de Planten, die zy voeden moeten, en zuigen alleen zulke Sappen, die met derzelver aart overeenkoomen. De Scheerling trekt hierom alleen Vergiftige Sappen; het Lelpeblad de heilzaamste Zouten voor den Mensch, en het Zoethout de aangenaamste Vogten naar zig. Men zoude ligt, by gissing, stellen mogen, als of de onderscheide Gewasfen alle deze verschillende voedzels uit den zelfden Grond haalen, door zekere neiging en verlangen, waar door zy tot dezelve gedreeven worden, byaldien het niet aan een iegelyk onzer ten vollen bekend was, dat de aantrekking en terugkaatzing, waar mede alle Lighaamen voorzien zyn, deze verkiezing genoegzaam verklaren konden. Want dus is het met de Wortels der Planten gelegen, dat zy de schadelyke vogten terugtfooten, en zulke sappen aantrekken, en als opzoeken en naar zig haalen, welke dienstig zyn om elk, naar zyn byzonderen aart, te voeden; niet door eene zekere verkiezing, gelyk de Dieren, maar door eene ingefchape kragt, haar door den Schepper zelven ingelegd, welke, nademaal dezelve standvastig in de zelfde soorten geduurig eveneens voortgebragt en bespeurd wordt, de Onveranderlykheid, Voorzienigheid en oneindige Wysheid van God, op het duidelykste, aantoot.

Denkt, ondertusfchen, niet, weetgierige Natuurbeschouwers, dat de Planten door de gezegde middelen alleen gevoed worden en groeijen. Neen! De Bladen, wier aangenaame kleur, welker geurige reuk, welker

ker sierlyke gedaante, met zulk eene aangename verscheidenheid veranderd, gy met zo veel genoegen en verwondering beschouwt; de Bladen, zeg ik, die, met oneindige mondjes, tegen zo veele vaten, welke het Sap door de geheele Plant omvoeren, en inzonderheid tot de Vrucht brengen, overstaan, drinken uit de Lucht, uit het Water, en uit den Dauw nog een fynder vogt, zonder het welke de Plant kwynt en ontydig sterft.

Gy vraagt, hoe die Vloeistof door de geheele Plant worde omgevoerd, daar dezelve niet van een Hart, dat is te zeggen een voorstuwend werktuig, voorzien is? Gy vergift u, G. T. De beweeging des Winds; de wederkeerige Verandering van Hitte en Koude; de Beschyning van de Zon; de verwonderlyke Zamentrekking der Vaten (eene kragt, waardoor de vaste Lighaamen alle vloeistoffen naar zig haalen), en de Uitwaasfeming der tegenoverstaande deelen, eindelyk, brengen dezen Omloop voort, en vervullen het gebrek van 't Hart. De voortreffelyke Proeven van HALEs, omtrent de Gewassen genomen; de zorgvuldige naspooingen van DU HAMEL, en de waarneemingen van PERRAULT, hebben deze waarheid buiten allen twyfel gesteld. De Omloop der Vogten in de Planten houdt, door deze beurtwisselingen en veranderingen, eeniglyk stand; zy hebben derhalven geen eigenlyk gezegd Hart van nooden, even zo min als de gekurvene Dieren, waar van de meeste soorten zonder Hart bestaan. Dit durf ik, V. G. T., met het gezag van PERRAULT niet staaven, opdat ik niet schyne te denken, als of gylieden in eenen tyd, waar in de Natuurlyke Historie van elk zo gunstig wordt ont-

ont-

ontvangen, onkundig waart dat de kleinste Waterdierjes, de Veelvoeten, en dergelyke meer, zonder Hart bestaan en leven.

Maar de Planten hebben, behalven de Sappen van de Aarde, en de Vogten van den Dampkring, nog een Hemelsch Voedzel noodig. Zy hebben die alleruitmuntendste en fynste Vloeistoffe, die wy Licht noemen, noodig. Het Licht vermengt zyne Deeltjes met de eerste beginzelen der Planten; het onderhoudt, het voedt derzelver leven, niet voor zo verre het derzelver vuurige warmte vermeerdert. Dat begrip, wil ik niet, dat uwen Geest bekruipe, want alle Planten, welke in Broeikassen of Stookhuizen, in eene noodige graad van Warmte, dog zonder Licht, bewaard worden, kwynen en sterven. Het Licht maakt de Planten beter gesteld, en als gezonder en lustiger, en is, om kort te gaan, even noodzakelyk tot derzelver behoudenis, als de beginzels van Zout, Olie, Water en Aarde, uit welk alles wy zeker weten dat dezelve worden saamgesteld.

NEWTON, dat groote licht niet slegts van Engeland, maar de eer zelfs van 't Menschdom, heeft deze voortreflyke hoedanigheid des Lichts eerst ontdekt, en beweezen dat het zelve, in 't algemeen, ter samenstellinge van veele Lighaamen vereischt wordt. HALES, wiens verwonderlyken yver en naarstigheit de laate Nakoomelingfchap nog pryzen zal, heeft, met ontwyfelbaare Proefneemingen, getoond dat de Planten zonder Licht niet leven kunnen; en tot dus verre hebben zy, derhalven, de grootste gelykheit met de Dieren, welker geen en zonder Licht leven kunnen. Hier hangt de Ongezondheit van Gevangenisfen en onderzardsche Holen van af. Want de Dieren, zo wel als de Menschen, he-

laas! sneeven, of vervallen ten minsten in beklagelyke Ziekten, wanneer zy in lange en dikke Duifterniffen worden opgeslooten. Uwe Burgers, wat meer is, die de geheele oude Stad door in Kelders wonen, worden, zo wel als hunne Kinderen, om die eigen reden, door eene Teering aangetaft, waar aan zy jammerlyk kwynen.

Ik durf hier niet langer op stilstaan. Dat de Planten, even als de Dieren, gevoed worden, hebben wy nu getoond. Dat zy ook Lucht inademen en van Longen voorzien zyn, zal ik thans een aanvang maaken te bewyzen. Verwagt hier, egter, geene vreemde en ongehoorde zaaken, V. G. T. Verwagt geene dingen zelfs, die u ten eenemaal onbekend zyn. Ik verzoek, dat gy u alleenlyk wilt herrinneren, hoe zichtbaar MALPIGHIVS, GREW en LEEUWENHOEK de Lucht-vaten met hunne Vergrootglazen hebben waargenomen. Herroep slegts in uwe gedachten, hetgeen BULFINGER, HALES, DU HAMEL, hetgeen gylieden zelve duizendmaal in de Bladen der Planten, in derzelve Stammen en Wortels, gezien hebt; en gy zult openlyk bekennen moeten, dat 'er Lucht-pypen van gelyken aart, als die onzer Longen, in de Planten gevonden worden. En dat dezelve de Lucht inhaalen en uitademen, zult gy gereedelyk erkennen, zo dra ik u gemeld zal hebben, dat zy door de Koude zaamgetrokken, en door de Warmte uitgezet worden. Deze wederkeerige Werking geschiedt niet alleen in de verschillende Jaargetyden, maar ten minsten tweemaal daags; want des nagts worden, zelfs in de allerheetste Landen, de deelen der Planten zaamgetrokken, en door de warmte der Zon vervolgens weder uitgezet. Ik zwyge van die geduurige veranderingen, welke wy dikwils op éenen dag onder-

vin.

vinden , en waarover wy ons onvoorzigtig beklaagen , om dat zy tot den groei der Planten , door derzelyver uit- en inademing te bevorderen , zo veel nut toebrengen.

De Planten ademen , derhalven , met behulp van haare Bladen ; dat is te zeggen , zy zyn van Longen voorzien. Hetwelk ook door deze gemeene Proefneeming kan beweezen worden , dat zy alle , wanneer de Rupsen haare Bladen , met eene onbarmhertige woede , in den Zomertyd , afeten , vermageren en uitteeren , en zelfs terftond fterven , ten zy dezelve door middel van de Schors ademen kunnen.

Dog de Planten ademen niet alleen gelyk de Dieren , maar waasfemen ook , even als deze , haare overtollige en fyne Vogten , op eene onmerkbaare wyze , uit , door de openingen van de Huid of de Bast , en de Bladen. De aangenaame reuk , welke zeer veele Planten in de Lucht verspreiden , verfchaft hier een uitmuntend voorbeeld tevens , en bewys , van. De vogtigheid der Bosfchen , daarenboven , welke ons , des Zomers , om deze reden , zo aangenaam zyn , kan 'er tot een ander blyk van ftrekken , naardien wy in dezelve niet flegts een lieflyk lommer , maar , door die meenigvuldige uitwaasfemingen , ook eene verkwikkelyke verkoeling bekoomen.

De Planten verwelken ook , als het vervloogene wateragtige gedeelte niet fchielyk herfteld wordt. De Bloemen , wier aangenaame kleur , wier fraaiheid en liefelyke reuk , van eene vereifchte hoeveelheid vogt af hangt , verflenen , om die zelfde reden , by gebrek van 't zelve. Nogthans hebben RENEAULME , HALES en WOODWARD , met eene gemeene toeflemming , de Bladen , als de werktuigen , voor de Ademing gefchikt ,

er

erkend; ja zo veel vogt heeft deze waargenomen, dat door middel der Bladen vervliegt, dat het alle geloof ſchynt te overtreffen. Zeven-honderdmaal meer, tekent hy aan, dat 'er door de poren der Plant vervliegt, dan dezelve aanneemt; of, om die rekening duidelyker voor te ſtellen, zeven-honderd druppels waasfemt de Plant uit, en verliest dezelve in den tyd, dat 'er ſlegts ééne aan dezelve hangen blyft. In zommige Planten, egter, is de uitwaasfeming minder, en de allerminfte als vyftig tot één.

Gy ſtaat verbaasd, G. T. Maar op dat gy niet denken moogt, dat ik u met ongeloovelyke zaaken, met Fabelen, ophoude, zo let op Boſch-agtige Plaatsen, welke niet alleen niet gezond, maar zelfs ten uiterften ſchadelyk en doodelyk, voor de Menſchen geweest zyn, wegens de geduurige Uitwaasfemingen van het Loof. Onze Amerikaanſche Volkplantingen kunnen ons hier ten voorbeelde van verſtrekken; want de Boſchen omgehakt en de Boomen met haare Wortels uitgerukt zynde, zo zyn de Stad *Paramaribo*, en andere Woonplaatsen, veel gezonder voor onze Landſgenooten geworden.

Die Doorwaasfeming voert niet alleen de Water-, maar ook de Oly- en Gom-agtige Deeltjes in de lucht. Dikwils druppen of vallen zy, als korreltjes, of onder de gedaante van geſtolde druppen, van de Bladen der Lindeboomen af. VIRGILIUS heeft die zoete ſappen in zyne Landgedichten Honing, RENEAULME Manna genaamd.

Op de aangehaalde wyzen zyn dan de Planten niet alleen gelyk aan de Dieren, maar ook op zeer veele andere, waaronder de Verwiſfeling van de Huid of Baſt my toefchynt de eerſte plaats te verdienen. Niemand twer kan van deze verandering onkundig wezen in de Slangen, in de

de Krokodillen, Hagediffen, en dat slag van Dieren. Allen hebt gy, in uwe kindsheid, opgemerkt dat de Rups, welke, door eene verwonderlyke Konst, haar door de Natuur zelve geleerd, onze Zyde spint, haare Huid dikwils aflegt; en dat verscheide Vliegen, en wel byzonderlyk de bekende Muggen, Haft of Oeveraas geheeten, haare Huid afleggen, en een nieuwe krygen, weet gy allen. Met deze Dieren is de Platanus, of Plaanboom, zo behaagelyk eertyds by de Digtters en Wysgeeren, ten eenemaal gelyk; deze verliest ook, eenmaal in 't jaar, even als de Slangen, zyne Huid of Bast. PLINUS heeft, van den Kerseboom, de Linden en den Wynstok, Waarneemingen, welke hier niet zeer vreemd van zyn, aangeteekend; en niemand, vertrouw ik, is 'er, die niet weet dat wy, op deze wyze, zeer groote Nuttigheden van den Kurkboom trekken.

Als wy nu op de inwendige Werkingen der Planten letten, zullen wy ons, over de groote Overeenkomst tusschen de Dieren en Planten, nog veel meer verwonderen moeten. Ik zal u daarom den Groey der Planten onder het oog brengen, en wel byzonderlyk derzelve Spruiten of Scheuten, welke alle een zeker sponsagtig en veerkragtig Merg van binnen hebben. Dit Merg, het Water en de Vogtigheid naar zig haalende, zoude wel haast eene Bolronde gedaante aan alle de Takken geeven, byaldien het zelve niet, op zekere afftanden, door dwarfsche Vliezen, even als Middelfriften, gescheiden was. Die Affnydingen vertoonen zich in den Okkernooten-Boom, in de Vygen, in de Vlierboomen, in de Stammen der Zonnebloemen, en in zeer veele andere Planten, op de duidelykste wyze, als de Takjes slechts eerst gedroogd worden,

den, omdat anders dit Merg, van Vogt geheel doortrokken en opgevuld, die dwarsche Bekleedzelen en Affnydingen voor het oog ligtelyk verbergt.

De Natuur, maar waarom zal ik een duister woord gebruiken? de Schepper aller Dingen, heeft zich van deze zelfde Konst bediend, in het maaken van de Veeren der Vogelen, welke, in derzelve vol of bovenste gedeelte, eene Sponsachtige Zelfsstandigheid hebben; maar, integendeel, in het onderste of holle, een Blaasagtig Merg, 't welk, evenals in de gemelde Planten, door dwarsche Vliezen is afgedeeld, op dat zig de Veer niet te veel in den omtrek uitzette, maar gedwongen worde in de lengte voort te schieten. Dat Merg verdroogt, hierom, als nutteloos en overtollig, zo dra de Veer haare vereifchte lengte gekreegen heeft, even als in de jaarlyksche Spruiten der Planten, welker Merg allengskens sterft en uitdroogt.

Ik zoude, V. G. T., de verwonderlyke Overeenkomst tusfchen Planten en Dieren door nog meerdere Voorbeelden ophelderen, zo ik uw geduld niet vreesde te misbruiken. Maar ecne groote verscheidenheid van zaaken biedt zig aan; uwe genegenheid te mywaart, en de byzondere aandagt, welke ik tot hier toe ondervonden heb, belooft my verschooning. Uw vriendelyk gelaat noopt my, en spoort my zelfs aan, om tot andere byzonderheden, welke geen minder oplettendheid verdienen, over te gaan.

De Beenderen der Dieren worden in het middelste gedeelte eerst hard, en de uit-einden blyven weck en kraakbeenig, tot dat zy, de vereifchte lengte gekreegen hebbende, insgelyks, ten eenemaal hard worden; dat

is

is te zeggen, zy worden in Been veranderd, als zy ophouden te groeijen. Al het welk in de Uitloopen der Planten eveneens gebeurt.

Als wy op de Hoeveelheid van het Voedzel agt geeven, 't welk wy gebruiken, hoe verbazend groot is dezelve! De meeste Dieren, zou men zeggen, dat tot eten en drinken geboren waren, zo weinig Voedzel trekken zy uit 't geen zy nuttigen. Laat ons die zelfde byzonderheid in de Planten aanmerken, en oplettend zyn op de beroemde proef, door **WOODWARD**, met een Takje Kruis en Munt, genomen. **WOODWARD** heeft een Tak van deze Plant in een Vles met Fontein-Water bewaard, en, uit het geduurig byvoegen van nieuw Water, opgemerkt dat de Plant, tot den groei van vyftien Greinen, tweeduizend tweehonderd en agtenvyftig Greinen Water noodig hadde gehad. Daar zyn wel Planten, welke met eene mindere hoeveelheid Water toe kunnen; maar de meeste hebben veel meer van nooden. Houd, derhalven, op in u over de Gulzigheid van zommige Dieren te verwonderen; want alles, wat gebruikt wordt, gaat tot geen Voedzel over; het tweehonderdste gedeelte wordt daar moogelyk pas toe aangelegd. Een Mensch, die maatig leeft, gebruikt dagelyks vyf ponden Spys en Drank, om zyn Lighaam in een gezonden staat te houden; hy heeft, derhalven, in 't beloop van dertig jaaren, vierenvyftigduizend zevenhonderd en vyftig ponden noodig, welk verlies gy ziet niet veel van dat der Planten te verschillen. Maar laat ik van deze rekening aftappen, op dat ik den Gulzi-gaarts en Likkebroers geen glimpig voorwendzel voor hunne Overdaad aan de hand schyne te geeven. Ik ga, liever, tot het groeijen der Planten

ten over, 't welk, even als in verscheide soorten van Dieren; zeer verschillend toegaat.

De Gewassen vermeenigvuldigen haar Geslacht niet slegts door de Wortels, maar ook door Looten of Uitloopen. Met boven over den Grond te kruipen, gelyk de Aardbesien, by voorbeeld, maaken zy zomtyds Knoopen of Knoesten, welke eene nieuwe plant opwaart, nieuwe Wortels benedenwaart schieuten. Maar de Loot verdort en sterft, zo dra de nieuwe Plant genoegzaame kragt gekreegen heeft, en in staat is, met haare Wortels, zelve haar voedzel op te zoeken.

Andere Planten maaken dergelyke Uitloopen of Scheuten onder den grond, gelyk als het Riet, verscheide soorten van Gras, de *Labyrinth* of Aardäpelen, de Aardäppelen en oneindige andere Planten, welke, op zekere afftanden, Botten en Wortelen maaken, op dat de Plant, als geheel vernieuwd en onafhankelyk, op haar zelve bestaan, en zonder moederlyke hulpe groeijen moge.

Deze Stoelmakende Planten mogen, mischien, niet ongevoeglyk met onze *Polypen* of Veelvoeten, wier verwonderlyke wyze van Voortteelen de groote Natuur-onderzoeker TREMBLAY ontdekt heeft, vergeleeken worden. Die zonderlinge Diertjes schieuten allèrwegen Takjes uit hunnen Stam uit, welke tot nieuwe Diertjes aanwasfen; zo dat deze zeldzaame Voortbrenging iets van den Dierlyken en van der Planten aart, tevens, schyne te hebben, en als in het midden tuschen beide te staan.

De eetbaare Bollen van de Nagtschade, welke gemeenlyk Aardäppelen geheeten worden, aan verscheide stukken gesneden, brengen even zo veele nieuwe Planten voort, als die Dieren, welke in verschei-

scheide stukken gedeeld, zo veele nieuwe Diertjes maaken, als 'er stukken geweest zyn.

Het schynt volstrekt waar te zyn, het geen DE LA HIRE, slegts door gisfing, heeft opgemaakt; het beginzel, namelyk, eener nieuwe Plant schynt door de geheele Plant verspreid te zyn, het welk, als een Eitje, alle de deelen in het klein bevat, en 't welk in de Plant zelve groeit, gelykerwys het Ei in 's Moeders Lighaam. Hier uit kooft zulk eene groote Vruchtbaarheid voort, dat overal, waar een Bot voorkooft, 't zy aan de Geledingen der Takken, of aan de Steeltjes der Bladeren, ook eene nieuwe Plant, volmaakt gelyk aan de Oude, wordt gevonden. Hierom kunnen wy de foorten der Planten en de Boomen, door Inënting en Okuleering, in het oneindige vermeenigvuldigen. Deze verbaazende Vruchtbaarheid der Natuur kent, volstrektelyk, geen paalen; want verscheide Takken der Boomen zyn derwyze van dezelve gevormd, dat zy zig naar de Aarde krommen, en zig zelve, om zo te spreekken, begraven, omgeene andere reden, dan op dat 'er zo veele Stammen geboren worden, welke, even als de Takken van den eersten Boom, zig allereuwen uitbreidende, eindelyk, een groot en digt Bosch maaken, 't welk niet door behulp van Zaaden, maar onmiddelyk uit de Moeder zelve, is voortgekoomen.

Gylieden zult my allen, dunkt my, met eenpaarige stemmen tegenwerpen, dat die verbaazende wyze van groeijen en voortteelen niet in de Dieren, maar in de Planten, alleen, gevonden wordt. Gy dwaalt geheel en al, T.; want dagelyks worden 'er Dieren ontdekt, welke zig, in 't Water, op even de zelfde wyze, verspreiden. Alle de Korallen, de Madreporen, Millenporen, Meandrites, en het talryk geslagt van

Zee-Paddestoelen, spreiden zig, uit één enkel Diertje voortgekoomen, dikwils in eene zeer groote ruimte uit.

Ik beken, dat de KoraaLEN, en dat soort van Steenen, van veele Kruidkundigen, naar de onderstelling van den Graaf MARSIGLI, tot de Planten zyn gebragt. Maar heden stemt men eenpaarig overeen, dat het Voortbrengzels van Dieren zyn. Het is door den beroemden ELLIS zo duidelyk beweezen, dat, het geen de gemelde Graaf voor Bloemen heeft genomen, wezenlyke Dieren zyn; dat men op den vollen middag stok blind zou moeten wezen, om daar aan zyne toefstemming te weigeren.

Maar zullen wy ons hier nog langer mede ophouden, V. G. T., daar de Planten ons tot het beschouwen hunner Liefde en Huwelyken noopen? Zy verschillen niet slegts alle van Kunne; maar zommige zelfs, als door Liefde bekoord, schynen de Wyfjes-planten te volgen, om zig in wederzydsche Omhelzingen te vermaaken, en tot het voortzetten van hun Geslagt te werken.

Ik beroepe my op u, ó Priesters van Phœbus, LINNAEUS en VAN ROYEN. Opu, zeg ik, VAN ROYEN, Prins der Kruidkenneren, en onder deze een zeldzaam Voorbeeld waarlyk! Voortreflyk Digter, doorden Hemelschen Geest der Zanggodinnen beziel. Wie zal duidelyker, dan gy, de verschillende Kunnen der Planten aantoonen, of derzelve Huwelyks-verbintenisfen op fraaijer toonen zingen? Wy zullen, in eene min beschaafde styl, die Verscheidenheid van Sexen beschryven, en dezelve Wysgeerig beschouwen, op dat wy niet schynen het Wellustige meerder, dan de Waarheid, in 't oog te hebben.

Wy kunnen egter naauwlyks met stilzwygen voorbygaan, dat het

ver-

Verfchil van Sexen in de Planten den Ouden, ten eenemaal, onbekend geweest is. Want schoon ARISTOTELES aantee kent, dat EMPEDOCLES de Sexen der Planten heeft toegestaan, ont kent hy, egter, de Verfcheidenheid der Sexen, en staat, zelfs, tot een ander uiterste over; dat, namelyk, eene Plant volmaakter dan een Dier zou zyn, byaldien de beide Kunnen in de zelfde Plant of Bloem, 't geen, inderdaad, dikwils genoeg gebeurt, vereenigd waren; hetwelk, hoe verre het van de Waarheid af is, elk uwer duidelyk begrypt. Alle zoetheid, immers, der Zaamenleeving zou, volstrektelyk, weggenomen zyn, als elk ondeelbaar Weezen het vermogen in zig zelve hadt, om zyn Gellagt voort te teelen. In dit geval zou dat foort van *Polypen*, welke TREMBLAY ontdekt heeft, gelukkiger zyn dan dan de Duiven zelve, boven welken 'er, egter, geen gezelliger Dieren gevonden worden, de Mensch alleenlyk uitgezonderd. De Verfcheidenheid van Kunne koomt my, derhalven, voor de Band der Maatschappy te zyn.

Maar ik keer tot de Ouden weder, en byzonderlyk tot THEOPHRASTUS, die de Verfcheidenheid van Sexe in de Palm erkent; welk zonderling Verfchynzel der Natuur PLINIUS ook zeer wel opgemerkt heeft, gelyk hy de verfchillende Sexe, naderhand, aan alle Boomen en Kruiden toefchryft, en byzonderlyk berigt, dat de Wyfjes-Dadelboomen zonder de Mannetjes niet alleen niet voortteelen, maar zelfs, naderhand daarvan beroofd en dus als in een Weduwlyken staat gebragt zynde, onvrugtbaar worden. ACHILLES TATIUS heeft, daarentegen, aangeteekend dat de Mannetjes-Dadelboom verdort, als het Wyfje te verre van den zelve afftaat. Ook heeft CASSIANUS BASSUS de Huwelyken der
Palm-

Palmboomen fraay beschreven. Maar men moet dit onderwerp niet in het belaggelyke brengen, V. G. T. Ik beuzele niet; want PROSPER ALPINUS, welke een reis door geheel Egypte heeft gedaan, getuigt, insgelyks, dat de Landlieden in Arabie, Egypte, Mesopotamie, Phœnicie, en geheel Syrie, om de Onvrugtbaarheid der Palmboomen voor te komen, de Mannetjes op zekere afftanden van de Wyfjes planten.

Maar de Sexen der Planten zyn in de zeventiende Eeuw onderscheidenlyker nagespoord en ontdekt van ROBERTUS BALLEUS en MORELAND; ook heeft GREW alleen zo veele vorderingen in dezen gemaakt, dat hy niet slegts het Verschil der Kunnen ten duidelyksten beweezen, maar ook getoond heeft, dat de Voortteeling der Planten, ten eenemaal, gelyk is met die der Dieren. Want het geen het Mannelyk of bevrugtend Vogt in de Dieren doet, dat werkt het Stuifmeel der Kopjes, of het Galdestof in de Lelie, even eens, uit, het zy het aan 't Plantje, reeds in 't Eitje bestaande, het leven geeft, of dat het 'er de eerste beginzels en als het ontwerp van maakt. O aanbiddelyk Opperweezen! wiens oneindige magt zelfs in de kleinste dingen uitblinkt! Wat stelt gy, Wysgeeren! perken aan den Almagtigen? Onderzoekt, in de oneindige meenigte van Planren, wier soorten onze verbeelding te boven gaan; onderzoekt, en verwondert u over de verbaazende Verscheidenheid van haar Geslagt voort te planten; en leert uit dit enkele Voorbeeld, dat God oneindige andere Werelden kan scheppen, in veranderingen, voortreflykheid en fraaiheid niet min opmerkelyk, dan deze.

Ach! dat wy deze wonderbaare Verscheidenheid, dat wy dit geheim der Bevrugting, geheellyk ophelderen en ontdekken konden! Maar zo

ver-

verre gaat de fynheid der deelen, tot die Bevrugting dienende; zo groot is derzelve meenigte en zamenstelling, dat de Oogen van een LIBERKHUN, en de Microscoopen van een LEEUWENHOEK; ja, dat alle Vergrootglazen, tot dus verre uitgevonden, hier in te kort schieten, en niet het duizendste deel voor het gezigt bloot leggen kunnen.

De Planten worden, derhalven, van de Mannetjes bevrugt; hebben een Baarmoeder, en brengen een vrugtbaar Eytje voort, 't welk, in de Aarde, het Water, of zelfs de Lucht, gekoesterd, eene Plant, gelyk aan die der Moeder, maakt. De Planten van verschillende foorten kunnen, zo als BRADLEY met veele proeven bevestigd heeft, met elkanderen vereenigd worden of huwen, gelyk wy weten dat wy een Paard met een Ezelin kunnen doen paaren; maar de nieuwe foorten, daar uit voortkoomende, zyn, even als de Muil-Ezels, onvrugtbaar, en teelen niet verder voort. Hier uit leeren wy, V. G. T., dat God, in zyne aanbiddelyke Voorzienigheid, de Verwarring der Geslagten heeft willen voorkoomen. Hoe groot, immers, zou die Verwarring der Natuur geweest zyn; hoe verre zoude alles van zyn oorspronkelyken staat zyn afgeweeken, byaldien, van den aanvang der wereld af, tot heden toe, de Voortplanting uit tweeslagtige Dieren vervolgd en voortgezet had kunnen worden.

Maar wy moeten de Voortteeling der Gewassen hooger opspooren. Dat dezelve een Baarmoeder hebben, en Eytjes in dezelve koesteren, hebben wy reeds getoond, en, tevens, buiten allen twyfel gesteld, dat het Stof, 't welk op de trillende Hoofdjes of Stofknopjes, in de Kel-

D

ken

ken der Bloemen, zit, het Eytje bevrugt. Maar nu vraagt gy allen, door welk een wonderwerk der Natuur dit Stof in de Baarmoeder en by het Eytje koome? Niets is, voorwaar, moeiljeker te verklaaren. Het is niet geheel onwaarfchynelyk, dat dit door eene verwonderlyke Veerkracht worde uitgewerkt; en de doorzigtige NEEDHAM heeft het, hierom, niet onwaardig by een *Aeoli-pila*, of Windbol, den Natuurkundigen t'over bekend, vergeleeken; ja, heeft zo veele gelykheid tufchen het Vruchtzaad van eene Spaanfche Zeekat, en het bevrugtend Stof der Planten, ontdekt, dat hy heeft durven verzekeren, en wel met het hoogfte regt, dat 'er veel grooter Overeenkomst tufchen het Dierlyk en der Planten Rijk plaats hebbe, dan tot nog toe van eenig Wysgeer geloofd is. Acht dat wy dit voortreflyk Werktuiglyk Geftel met woorden befchryven konden! Gy zoudt met my, G. T., de behendigheid van NEEDHAM, en het verbazend Vernuft der Natuur, met de vereifchte lof-uitingen verheffen. Maar de Bezwangering of Bevrugting zyn enkele Woorden, welke onze denkbeelden en de zaak zelve zeer duifter uitdrukken. Gy verlangt dat wy bepaalen, of het Ey de Plant, reeds voor de Zamenkoppeling, bevatte, dan of zy door het Bevrugtend Stof voortgebracht wordt? Immers, gy twyfelt hier niet aan, of het Zaad onvrugtbaar zy, wanneer 'er het Stof der Knopjes niet bykoome, even als het Ey van eene Kip, ten zy door den Haan getreden, onvrugtbaar blyft.

Nu begeeven wy ons, V. G. T., in een onuitkoomelyken Doolhof. Het wordt, namelyk, van veele en zelfs fchandere Schryvers verdedigd, dat het Mannelyk Stof der Bloemen het eerfte beginzel der Plant

be-

bevatte; dat hetzelfde door het Ey, of het Zaad, ontvangen, de Moederkoek en Navelftreng verkrygen zoude, waardoor het, in eene vrugtbare Aarde gelegd, bekwaamlyk gevoed zou kunnen worden. Terwyl anderen beweeren, dat het Vrugtje, of het Plantje, in het Ey reeds opgeflooten zy, en alleenlyk het leven ontvange van het Bevrugtend Stof. HALEs schynt eerder gesteld te hebben, dat het Stuifmeel der Knopjes eerst de fynste Lucht aantrekke, welke, met het licht vereenigd, het *punctum saliens*, het beweegend punt, dat is het leven, in de Zaaden der Planten als ontfteeken zoude. De beroemde HALLER, gelyk dit ook door de toestemming van BONNET bevestigd wordt, heeft zig daarop byzonderlyk toegelegd, om, duidelyk, te bewyzen dat het Vrugtje, voor de Vereeniging, reeds in het Ey bevat was.

De zaak zelve is niet nieuw, G. T., want MALPIGHIVS, RAY en VAILLANT, die groote Lichten voormaals van Italie, Engeland en Vrankryk, hebben reeds gedacht, dat de Vrugt in het Ey voor de Koppeling, en het Plantje in het Zaad voor de Bevrugting, gevonden wierdt, schoon het, wegens de verbaazende kleinheid der Deelen, met de allerscherpziendste ooggen niet te ontdekken is. Maar HALLER, na alle mogelyke middelen van Ontdekking vrugtloos bezogt te hebben, heeft een anderen weg ingeslagen, en heeft dit gantsche Geheim der Natuur, door een duidelyk Bewys, geopenbaard. Aan den doorluchtigen HALLER, derhalven, boven welken geen Eeuw, van de tyden van GALENUS af, tot heden toe, op grooter Ontleedkundigen kan boogen, aan den grooten HALLER zyn wy deze uitmuntende Uitvinding verschuldigd.

Eene onrustige Begeerte, om dit stuk te weeten, ontvonkt u allen,

V. G. T. Ik zal niet toeven om daar aan te voldoen, maar u het zelve voordraagen. De zaak komt hier op uit. Uit duizend Proeven, met eene ongelooftelyke oplettendheid, naarftigheid en geduld, op getrede of bevrugte Eyeren genomen, heeft hy, eindelyk, ontdekt dat het Vlies, waar in het Doir legt beflooten, eene verlenging zy van dat Bekleedzel, het welk de Ingewanden, de Maag, de Keel, en het Been van het Kuiken bedekt, en 't welk het Buiten-Vel uitmaakt; waar uit volgt, dat het Doir een zeer wezenlyk en noodzaakelyk gedeelte van het Kuiken uitmaakt, welk wezenlyk en noodzaakelyk gedeelte niet bestaan konde, of plaats hebben, ten zy het Kuiken reeds voor de Bevrugting bestaan hadde.

Laat ons verder voortgaan. MALPIGHIVS heeft ook, onder de Zaaden der Planten, en de Eyeren der Dieren, in 't algemeen zulk eene groote Gelykheid gevonden, dat hy deel voor deel tegen malkander gesteld en vergeleeken, en derzelve Overeenkomst aangetoond, en met fraaye Figuren opgehelderd heeft. Maar het Zaad wordt, volgens de Waarneemingen van GREW, bevrugt binnen de Baarmoeder der Vrouwelyke Plant, door het geelagtig Stuifneel der Mannelyke Bloemen, of der Stofknopjes, op de zelfde wyze, geheel en al, als het Ey door het Mannelyk Zaad van eenig Dier. Niets belet ons, derhalven, waarom wy niet vast stellen zouden, dat de geheele Plant in het Zaad, reeds voor de Bevrugting, besta. Het is gewiffelyk te beklagen, dat wy die Plantjes, wegens derzelve oneindige kleinheid en teederheid, met onze oogen niet befchouwen kunnen; dan, immers, zouden wy, geheellyk overtuigd, alle Tegenwerpingen ontzenuwen en oplossen kunnen. Ik merk, dat zom-

mi.

mige uwer nog twyffelen, terwyl ik andere dus hoor redekavele. Zo het Vruchtje reeds voor de Paaring in het Ey bestaat, waarom brengt dan eene Ezelin, door een Hengst besprongen, een Muil-Ezel voort? Waarom werpt eene Merrie, door een Ezel bevrugt, insgelyks een Muil-Ezel, die 's Vaders vervaarlyk geluid met zyne stem natuurlyk nabootst? Gy werpt my tegen, dat het maakzel van 't Strottenhoofd in de Ezelen van dat der Paarden, voornamelyk, verschilt door het Bekleedzel, 't welk de Wysgeeren Trommelvlies noemen, en dat in de Paarden nooit gevonden wordt. Wat moeten wy dan van dit alles denken? Wat moeten wy uit deze strydige Verschynzelen besluiten, byaldien het vruchtmaakend Zaad het Vruchtje, of deszelfs Deelen, niet bevat, maar, alleenlyk, als een Fakkel het leven ontsteekt? Waarvan koomt dan dit Bekleedzel van 't Strottenhoofd in den Muil-Ezel? En zo de Vrucht, reeds voor de Vermenging, volkomen in het Ey besta, van waar dan, in de tweeflagtige Dieren, die Gelykenis naar de beide Ouderen?

Ik beken, V. G. T., dat ik hier ook verlegen sta, welk eene zyde te kiezen; want het zou te veel tyd vereisfchen, zo ik verder onderzoeken wilde, 't geen uit de verschillende soorten van Dieren en Planten, tegen de Natuur gekoppeld, is by te brengen. Ook oordeel ik het voorzigtiger van deze wonderlyke Verschynzelen in 't geheel te zwygen, dan 'er weinig van te zeggen.

Ik keere dan liever tot de Zaaden der Planten weder, welke allen misdraagen, ten zy ze het Levenmaakend of Bevrugtend Stof ontvangen. Het is, hiërom, dat 'er, op alle tyden des jaars, Wind vereischt worde, op dat het Stof der Mannelyke Bloemknopjes, heen en weer, bewogen

worde. Hierom worden alle Weiden, wanneer de Weste Windjes, onder 't bloeijen der Planten, slaapen, onvrugtbaar. Hierom misdragen de Graanen, als zy geduurige zwaare Regens hebben; naardien het allerfynste Stof alsdan niet allerwegen verspreid, maar alleenlyk nederwaart en naar de Aarde afgespoeld wordt.

Dergelyke byzonderheden neemen de Kruidkundigen aan de Momordica of Balsam-appels, in de Broeikasfen, waar. Zy misdraagen, namelyk, om dat de Wind het Stuifmeel der Stof-bolletjes, in die besloote plaatfen; niet kan affchudden. De Palmboomen zouden ook, byaldien eene gunstige beweging in de Lucht het niet voorkwam, onvrugtbaar blyven; schoon deze anders zo wonderbaar geschikt zyn, dat zy door de Manlyke Plant of Boom, op eenen afstand van eenige Mylen, bevrugt kunnen worden. JOVIANUS PONTANUS, Leermeester van den Koning ALPHONSUS, brengt een Voorbeeld van vyftien Mylen by. Wy kunnen Voorbeelden van nog grooter afstand te berde brengen, door welke dit Levenwekkend Stof van de Mannetjes- tot de Wyfjes-boom is overgevoerd. Het is tegenwoordig, immers, eene gemeene zaak, dat de Hoveniers het Stuifmeel der Palmboomen, in een Brief beslooten, malkanderen, uit zeer verre gelege Plaatfen toezenden. Dit is van GLEDITSCH, onder anderen, in de *Verbandelingen van de Koninglyke Academie der Weetenschappen van BERLYN*, aangeteekend, zo wel te Berlyn, als te Leipzig, voorgevallen te zyn.

Dog ik moet my bekorten. Het Stuifmeel der Stofvezelen, van alle Bloemen, bevat de Beginzelen en Oorsprong des Levens, even als het bevrugtend of manlyk Vogt in de Dieren; en zo dra dit Stuifmeel ontbreekt,

breekt, worden de Zaaën van alle Planten onvrugtbaar. Het maakt weinig verschil, met wat naam dat geene, het welk bevrugt, bestempeld worde; het zy dit het eerste beginzel of ontwerp zelve zy van de Plant of het Dier, gelyk HARTZOEKER, LEEUWENHOEK, BOERHAVE, GEOFFROY, en andere schranderere Mannen, gewild hebben; of dat het groeiende Monaden of Ondeeltjes geheeten worden, gelyk BUFFON en ELLER het verkiezen uit te drukken; of dat dit beginzel, met het Licht vereenigd, het beweegend Levens-slip maake, zo als het aan HALES voorkwam; of, eindelyk, de Beweging aan het Hart mededeele, gelyk HALLER, BONNET en andere groote Mannen beweerden.

Ik ga tot het slaapen en waaken der Planten over, op dat gy u ook moogt verwonderen over de Gelykheid, welke hieromtrent tuschen de Planten en Dieren wordt gevonden. Dat de Bloemen of Bloeisems van alle Planten des Nachts slaapen, heeft de groote BACO, de eerste, aangeteekend. De eer der Ontdekking van dit wonderlyk verschynzel koomt, derhalven, aan LINNÆUS niet toe; want, behalven den gemelden BACO VERULAMIUS, heeft ook GARSIN de *Mimosa*, het Kruidje *Roer my niet*, uit de Oostindiën aangebragt, beschreeven als zig schikkende tot den Slaap. De Planten slaapen, zekerlyk, even als de Dieren, op verscheiderhande wyzen; de jongste neigen 'er meest toe over, en zoeken den Slaap het gretigst.

De Klavers, Meloten, en diergelyke Planten, verschaffen hiervan duidelyke voorbeelden; want niet slegts hunne Bloemen, maar zelfs de Bladen, sluiten zig met der Zonne ondergang. Wagt u, ondertuschen,
T.,

T., van te denken, als of de Bladen en Bloemen door de Koude wierden zaamgetrokken. Neen! In de heete Kasfen zelve, waarin, door verfcheide voorzorgen, de zelfde trap van Warmte altoos, nauwkeurig, onderhouden wordt, heeft de Prins der Kruidkundigen, LINNÆUS, waargenomen dat de Planten den Slaap beminden.

Ik zie u thans, V. G. T., als in twyfel hangen, of de Planten Dieren zyn, dan niet, wegens al de Overeenkomst en Gelykheid, welke ik u getoond heb tusfchen dezelve plaats te hebben? Vergunt my, dat ik, by al het voorgaande, thans nog, het geen tot de Zintuigen der Planten behoort, kortelyk, mag voegen op dat gy niet moogt denken dat het dezelve aan eene Ziel ontbreeke. Doch laaten wy dan eerst tot de Ouden gaan, onder welke ANAXAGORAS, EMPEDOCLES, en DEMOCRITUS, van gevoelen zyn geweest dat de Planten voelden, door verlangen gedreeven, door droefheid en vermaak aangedaan wierden; gelyk PLUTARCHUS ook, in zyne Natuutkundige Vraagen, heeft aange teekend dat zy de Planten, om die reden, Aardsche Dieren noemden. Wy moeten ook ACHILLES TATTUS hooren, welke een Manlyken Palmboom, als kwynende van Liefde, en zig naar zyne beminde Vrouwe overbuigende, befchryft; en dien Boom vertoont, als, door de Omhelzingen zynner Geliefde, in den Geest verkwikt, en deszelfs ftervend Lighaam daar door als opgewekt en als verlevendigd. Doch wat hebben wy Getuigenisfen, wat hebben wy Woorden van nooden, daar wy, in de *Zonne-bloemen* en in de *Mimosa*, met onze oogen zien dat de Planten de Zon en haare aangenaame koeftering gevoelen, Zeer veelen, immers, zien het
Licht

Licht wel niet, maar worden het zelve door het ander genoemde Zintuig, niet min duidelyk, gewaar. Van welke Onderfcheiding du MAIRAN, de eerfte, heeft gebruik gemaakt. Hook heeft het Gevoel in de *Mimosa*, duidelyk, waargenomen door 'er een druppel Sterk Water op te laten vallen; en befchryft die nederige Plant zelfs zo aandoenlyk, dat dezelve, door de Uitwaasfemingen van fyne Olyën, en den damp van Zwavel, oogenblikkelyk fcheen te zwymen en haare Bladen te fluiten.

Ik beken dat veelen, en onder anderen de beroemde PARENT, deze Werking van de *Mimosa* en andere Planten, als een foort van Beroerte of Stuiptrekking, befchouwd hebben. Maar met dat alles fchynen ze een beginzel van Beweeging in zig te hebben, gelyk GALENUS gemeend heeft, die, fchoon hy de Planten een verftandig beginzel weigerde, haar egter het Gevoel, van 't geen haar dienftig of nadeelig zyn kon, toefchryft. Zy trekken, zekerlyk, naar haar het gene haar nuttig is tot Onderhoud, en vermyden het gene haar zou befchadigen. Het ftyve Riet fchynt zelfs de Vogtigheid te voelen, zo duidelyk rigt het zyne Uitloopen naar het Water. Ik ga andere byzondetheden, willens, voorby.

Hoe duidelyk zig de Zintuigen, in verfcheide Dieren, vertoonen mogen, daar worden 'er egter, ook veele gevonden, die, in het Water levende, dezelve minder doen blyken, en min zigbaare teekenen van Gevoel en Aandoeninge geven, dan de *Mimosa* en dat foort van Planten. In het algemeen kan men verzekeren, dat de Zintuigen met het Leven vergaan; en mogen wy daaruit, miffchien met vry veel zekerheid, befluiten DAT DE PLANTEN GEENE ENKELE LEVENLOOZE WERK-

TUIGEN ZYN. De Wellust en Wulpsheid, daarenboven, verzwakken de Kragten der Planten, even gelyk als die der Dieren, zo als de reeds genoemde GLEDITSCH, in *de Verbandeling der Berlynsche Maatschappy*, heeft aangewezen; en wy kunnen derzelve leven verlangen, als wy den tyd van Bevrugting slegts vertraagen.

Nu spoede ik tot het einde, V. G. T. Dit eenige moet ik 'er, onder uwe goedkeuring, nog byvoeven, dat 'er, ten opzigte van Leven en Dood, eene zeer groote Gelykheid tuschen de Planten en Dieren plaats heeft. Zommige, immers, sterven schielyk; andere langzamer; terwyl verscheide een Eeuw, of langer, schynen te kunnen leven. Maar dit bemerken wy aan allen gemeen te zyn, dat zy zo lang groeijen, tot dat zy ter Voortteeling bekwaam zyn; en sterven, zo dra de rype Vrucht zig van elders onderhoud verschaffen of op zig zelve bestaan kan. Zo de Boomen, welke wy blyvende Planten noemen, langer schynen te duuren, zo moeten wy dit aan derzelve nieuwe Takken of Uitloopen, en de nieuwe Spruiten, welke daardoor gevormd worden, toeschryven, en geenzins aan een eigenlyk vermogen van lang te leven. Want dat gedeelte, 't welk gebloeid en vrugt gedragen heeft, sterft, of wordt onvrugtbaar, en gaat tot Hout over; maar dan koomen 'er nieuwe Lootjes en nieuwe Botten voor den dag, welke wy, in het begin dezer Redevoeringe, reeds te kennen gegeven hebben Planten te zyn, die, even als de voorgaande, na dat zy haaren dienst verrigt, dat is, haar Geslagt voortgeplant hebben, sterven en in Hout veranderd worden.

Wie uwer, G. T., kan nu langer twyfelen aan de verwonderlyke Overeenkomst tuschen de Planten en de Dieren, na dat wy, door zo duidelyke en onbetwistbaare bewyzen en waarneemingen, getoond hebben

ben

ben, dat niet slegts alle derzelve Deelen en Leden aan elkanderen gelyk zyn; maar ook de Wyze van voeden, de Omloop der Vogten, In- en Uit-ademing, ongevoelige Doorwaaseming, Verandering van Opperhuid, Aanwas, Groeijing, en verschillende Geslagten, in de beide Ryken, met de onbetwistbaarste sluitredenen, beweezen hebben ten vollen overeen te koomen.

Wie zal, bid ik, eene Gelykheid, in allen deele zo volmaakt, ontkennen, na dat wy getoond hebben dat de Planten zelfs slaapen, waaken, gevoelen en een Dierlyk Leven hebben?

Ik heb dan myn stuk voldongen, en ik zou van dit Gestoelte mogen afklimmen, V. G. T., zo niet myn plicht my gebóodt, en myn hart my drong, om, op dezen plegtigen dag, in ulieder aller tegenwoordigheid, en, inzonderheid, in die der grootmoedige Begunstigers van deze Academie, de Weldoenders en Voesterheeren van alle Geleerden, myne dankbaare Erkentenis te betuigen, wegens de my bewezene Eer, welke ik des te nitmuntender agte, nademaal Prins WILLEM DE VIERDE, een VORST, met geen ander te gelyken, en wiens roemrugtige Nagedagtenis gylieden allen, met my, ten hoogsten eerbiedigt, den luister dezer Academie zo glanschryk vermeerderd, en in zyn ouden roem hersteld heeft.

Allen agten wy ons zelven en ons Vaderland gelukkig, dat het den ALLERHOOGSTEN behaagt heeft ons, uit het DOORLUGTIG GESLAGT VAN ORANGE en het KONINGLYK HUIS VAN ENGELAND, een TELG te schenken, onder wiens Bescherming niet slegts deze Academie, maar zelfs alle onze Medeburgers, eene ongestoorde Rust genieten moogen.

Hoe gelukkig zoude ik my schatten, byaldien ik den **DOORLUGTIGEN** **VORST**, wien wy als de wellust en de eer van ons Vaderland, als den **Befchermer** van den waaren **Godsdienst**, als den **Verdediger** der **Vryheid**, en den **Begunfziger** der **Weetenschappen**, eeren, myne dienstvaardigheid mogt opdragen, en myne dankbaarheid betuigen. Myn **Hart** zou van blydschap opspringen, indien het ons gegund mogt worden, in de tegenwoordigheid van den **BESTEN DER PRINSEN**, zelve die blydschap te betuigen, dat wy ons in Hem, schoon nog een **Jongeling**, reeds over die **Heldendeugden** en verheve **Ziels-gesteldheden** verwonderen, door welke zyne **Voorvaders** altoos zo waard geweest zyn aan het gantsche **Nederland**.

Duizend **Zegeningen** heeft, o geliefde **Medeburgers**, ons waarde **Vaderland**, deze **Hooge School**, deze reije van **Welmeenenden**, te verwagten, nu de **Vorstelyke Ziel** niet alleen van zelve tot de **schoonste Deugden** overhelt, maar ook door den **hoogwyzen Raad** en de **Leidinge** van den **DOORLUGTIGEN VORST**, **DEN HERTOG VAN BRONSWYK WOLFENBUTTEL**, derwyze opgevoed en onderweezen wordt, dat zyne **Doorluchtige Hoogheid**, hierdoor, één der **bekwaamste Regenten** van ons **Gemeenebest** staat te worden.

ROEMRYKE HELD! uwen verdiende lof zal **Neêrlandsch Volk**, zo lang het leeft, verbreiden, om dat gy voor het **Vaderland** niet alleen een **bekwaamen Stadhouder**, maar tevens eenen der **beste Burgeren**, gevormd hebt.

Ik verheuge my, en zal my verheugen, zo lang ik adem haale, dat beide deze **voortreffelyke PRINSEN** my met hunne **gunst** en **genegenheid** wel hebben willen verwaardigen.

Dog

Dog inzonderheid wende ik my tot U, EDELMOGENDE HEEREN, VERZORGERS dezer Academie! U betuig ik, openlyk, myn erkentelyk Gemoeft, voor de aanzienlyke Eerbewyzen, die gy my getoond, de zonderynge Goedgunftigheid, waar mede gy my dit Ampt, 't welk ik, onder uw Gezag, op dezen blyden dag, aanvaarde, zo luifterryk hebt opgedraagen. Ik zal alle myne Kragten inspannen, om, door eene onvermoeide naarftigheid en vlyt, uwe Gunft te verwerven; en 't zal my dubbel aangenaam wezen myne Kundigheden en Studiën, onder uw opzigt, uit te breiden, om dus meer en meer de Laurieren te verdienen, welke gy aan waare Verdienften fchenkt.

Zo het ontleeden van Doode Lighaamen iets onaangenaams in zig heeft; iets dat afgryzen baart, de Bëoeffening der Planten, daarentegen, verfhafft ook wederom het grootfte Vermaak, waarin dit foort van Studie alle andere Weetenfchappen oneindig overtreft; te meer, daar 'er gelegenheid is, om niet flegts de Planten van een enkel Werelddeel, maar zelfs van de geheele Aarde, te befchouwen. Door uwe Edelmoedigheid, door uwe ruime Milddaadigheid, mag uwe Academie-Tuin roemen op allerehande foort van Voordeelen, op Bewaarplaatfen voor den Winter, op Trekkaffen, Stooven en dergelyke uitwindingen, waar door wy allerlei vreemde Planten, en die uit verre afgelegen Gewelften tot ons overgebragt worden, kunnen kweeken, en als tot onze Inlandsche Gewaffen maaken. Dit zal dan myn doel en toeleg wezen, Edelmogende Heeren! dat deze onze Academie-Tuin niet flegts een Cieraad zy voor dit Gemeenebest, maar ook van eene byzondere Nuttigheid voor de Gevefkonft worde.

Ik keere my tot u, o Flonkerlichten der geleerde Wereld! Beroemde HOOGLERAARS van Goddelyke en Menschelyke Weetenschappen! Uwe Genegenheid, Gunst en Vriendschap verzoek ik met al myn hart. Ik zal, door uwe Raadgevingen wyzer geworden, door uwe uitmuntende Geleerdheid dagelyks bestraald en verlicht, den luister dezer Academie, zo veel ik door myn arbeid en naarstigheid vermag, met allen Yver poogen te bevorderen; u biede ik een Hollandsch Hart, en ongeveinsde Vriendschap, aan.

Nu kooome ik tot u, beroemden van DOEVEREN! Ik wensch myn zelve geluk, ik verheug my ten uitersten, dat niet slegts onze Poogingen en Studiën, maar ook onze Gevoelens en Begrippen, de grootste overeenkomst hebben.

Ik verblyde my dat deze Academie u heeft mogen behouden. Het zoude een opherfelbaare Slag voor dezelve geweest zyn, zo gy haar uwen naam en roem onttrokken en tot anderen Volken overgebracht hadt. GOTTINGEN, vermaard door den grooten HALLER, en bloeyende door den onvermoeiden vlyt van ROEDERER, zoudde, ik erken het, u een grooter Veld verschaft hebben, om uwe Verdiensten wyder uit te breiden, en meer te doen schitteren; maar ik agte het roemryker eene Academie vermaard te maaken, gelyk gy door uwen yverigen Arbeid gedaan hebt, dan zulk eene Vermaardheid van den roem van anderen te ontleenen. Naar uw voorbeeld, zeer beroemde Amptgenoot, zal ik myne poogingen schikken, opdat de Geneeskunst op deze Academie bloeyen moge. Het zelve oogmerk, om wel te doen, zal ons vereenigen. Deze wonderspreuk, zo als dezelve althans by de meesten tot nog toe

toe beschouwd is, zullen wy bewaarheden, dat wy, schoon Professoren op de zelfde Hooge School, en in de zelfde Weetenschappen, door den onderlingen band, egter, van eene opregte Vriendschap, ons eigen geluk, de welvaart onzer Medeburgeren, en het nut van deze Academie vermeerderen en uitbreiden.

U, ó uitmuntende JONGELINGEN, der Geneeskunde toegewyd, zou ik het my zelve ten schuld rekenen, zonder Aanspraak voorby te gaan! Ik zal u in de Ontleedkunde, in de Heelkonst en Kruidkunde, op eene klare, maar korte, manier, onderwyzen. Ik haat omwegen en vertooning. Ik wil niet dat gy my zonder onderzoek gelooft, of in 's Meesters Naame zweert. Denk dat beroemde Geneesheeren, Mannen van grooten Naam in deze Konsten en Weetenschappen, reeds voor my, zulke Vorderingen gemaakt hebben, dat ik 'er nauwlyks iets zal kunnen byvoegen, hetgeen u, door de bekoorlykheden der Nieuwigheid, zal kunnen streelen.

Het behaagt my niet, dat gy uwe Boekeryen, met myne woordelyk nageschreeve Lessen, zult vermeerderen; maar dit begeer ik van u, dat gy 'er uwe Kundigheden door uitbreidt, uw Verstand scherpt en het zelve met Geleerdheid, uit de eerwaarde Oudheid inzonderheid gehaald, verciert.

In myne Ontleedkundige Lessen zal ik alles, wat door groote Mannen, welke in deze Konst hebben uitgemunt, 't zy beschreeven of in Platen vertoond is, ulieden voor oogen stellen. Op deze wyze zult gy de voorschriften der Schryveren des te gemaklyker, met de waare gesteldheid van 't Menschlyk Lighaam, vergelyken kunnen. Ik zal den grooten

AL-

ALBINUS, voornamelyk, volgen; wien wy niet flegts met de hoogfte Agting befchouwen, maar wien zelfs allen, die het wel met de Ontleedkunde meenen, met eene allerdiepfte verwondering eeren moeten.

In het Heelkundige zal ik alle wyzen van behandelen, zo wel door de Oude, als latere, voorgesteld, verklaaren, en de beste derzelve aanpnyzen. Ik zal 'er die allernuttigfte Konft van Verbinden byvoegen, en, zo niet alle, althans verre de meefte Handgreepen van aanwyzen.

Op nieuws zal ik my van alle Heelkundige Werktuigen voorzien, en ik vertrouw dat dit des te aangenaamer en nuttiger zyn zal, om dat ik bemerke dat gy allen blaakt van een loffelyke zugt voor de Heelkunde.

Ik zal de Kruidkunde op eenen verfchillenden trant onderwyzen van den genen, welken men tot dus verre gevolgd heeft. Allen hebben, ik weet niet door welk eenen yver vervoerd, zig meer toegelegd om het Getal der Stofvezelen, Stampertjes, en de fpeelende Figuren der Kelken, dan de Kragten der Planten, te leeren kennen en voor te draagen. Allen zyn zy meer bezorgd geweest over de regte plaats, welke de Planten in de tuinen moesten hebben, dan over derzelve Kragten, en het Gebruik, dat men 'er in de Genees- of Heel-kunde van maaken konde.

Zy hebben de Natuurlyke Hiftorie verrykt, de Geneeskundige ten eenemaal verwaarloofd. Ach! dat zy, ten minften, nog maar vaste en zekere grondflagen gelegd hadden. Maar de geduurige Verandering, welke de Voorganger van alle hedendaagfche Kruidkundigen, LINNÆUS, gemaakt heeft, bewyft, ten duidelykften, dat de beginzelen der Kruidkunde nog niet naar de Natuur gefchikt zyn. Ik zal, in de fchikking der Planten, de Naamlyft van LINNÆUS, egter, volgen; maar ik zal 'er de

Krag-

Kragten en het Gebruik van elk derzelve byvoegen, en, op deze wyze, het voetspoor van de beide BAUHINIUSSEN, van RAY en BOERHAVE volgende, met alle myne kragten poogen om de Kruidkunde nuttig te maaken. Want het is dwaas te gelooven, dat de beginzels en vermaaken der Kruidkunde zig duidelyker vertoonen, of zig aangenaamer doen gevoelen, in vreemde en zeldzaame, dan in Geneeskundige en nutte Gewassen.

IK HEBBE GEZEGD.

F.

By den Boekverkooper **F. HOUTTUYN** staan, binnen weinige dagen, van de Perse tekomen de volgende Werken:

I. TWEEDE DEEL van de **HANDLEIDINGE** tot de **CHIRURGIE** of **HEELKUNDE**, van den Heere **J. Z. PLATNER**, in zyn leven Hoogleeraar in de Geneeskunde en Deken van de Medicynsche Faculteit te Leipzig, uit het Hoogduitsch vertaald en met vele nieuwe Aanmerkingen verrykt, en voorzien van nauwkeurige Afbeeldingen der nieuwste en beste Heelkundige Instrumenten. In groot Octavo.

Van het Eerste Deel dezer Handleidinge, waarmede dit Werk een volmaakt Samenstel der Heelkunde bevat, zyn ook nog eenige Exemplaren te bekomen.

II. Verhandelingen over de NIEUWE WYZE VAN LANDBOUWEN, volgens de regelen van de Heeren **DU HAMEL** en **TULL**, **DERDE STUK**; waarin, onder anderen, voorkomen *Nieuwe Aanmerkingen over de beste Manier, om de Landeryen in de Vereenigde Nederlanden, elk naar zynen aart, ten meesten voordeele, aan te leggen*, door den Wel-Edelen en Hooggeleerden Heere **PETRUS CAMPER**; als mede verscheide *Berichten nopens Proeven, aangaande den nuwten Landbouw genomen in onderscheide gedeelten van de Vereenigde Nederlanden, met Koperen Platen*, inhoudende uitvoerige Afbeeldingen van alle de byzondere Deelen van het nieuwe Zaay-Instrument, opgehelderd. In groot Octavo. De twee vorige Stukken dezes Werks zyn insgelyks nog te bekomen.

Ook worden by den zelven uitgegeven:

DE NATUURLYKE HISTORIE, OF UITVOERIGE BESCHRYVING DER DIEREN, PLANTEN EN MINERALEN, volgens het Samenstel van den Heer **LINNAEUS**, met nauwkeurige Afbeeldingen, meest op een vierde gedeelte van de Natuurlyke Grootte der Dieren, Visschen enz., gemaakt. In groot Octavo. *Zeven* Stukken van dit Werk zyn reeds uitgegeven, en het *Achtste* is op de Pers.

UITGEZOGTE VERHANDELINGEN UIT DE NIEUWSTE WERKEN VAN DE SOCIETEITEN DER WETENSCHAPPEN IN EUROPA, EN VAN ANDERE GELEERDE MANNEN, met nauwkeurige Koperen Platen; inhoudende de nieuwste Berichten aangaande de Genees- en Heelkunde, de Philosophie, de Natuurlyke Historie, en verscheide Huishoudelyke Zaken. In groot Octavo. Van dit Werk zyn reeds *Acht* Deelen uitgegeven; en het zelve word, omde drie Maanden, vervolgd met een Stukje, dat altoos 18 Stuivers kost.

OORDEELKUNDIGE AANMERKINGEN OVER DE HEELKUNDE IN 'T ALGEMEEN, EN DE ECHANDELINGE DER OPERATIEN IN 'T BYZONDER, BENEVENS DE INSTRUMENTEN DAAR TOE DIENENDE, van den Heere **SAMUEL SHARP**, *Lid der Koninglyke Maatschappye, en Heelmeeester in 't Guy's Hospitaal, te Londen*; naar 't Engelsch in 't Nederduitsch vertaald. In groot Octavo.

SIPHRA EN PUA, OF ONDERWYS IN DE VROEDKUNDE EN DERZELVER VOORNAAMSTE HANDGREPEN, MET DERTIG WAARNEEMINGEN OMTRENT ZWAARE VERLOSSINGEN, gedaan door den Heer **JOHAN VAN HOORN, M. D.** enz., uit het Hoogduitsch vertaald, en met Aanmerkingen vermeerderd, door **GERARDUS TEN HAAFF**, Heelmeeester te Rotterdam, en Operateur van den Steen te Delft.

Verder heeft de zelfde Boekverkooper, voot eenige weken, uitgegeven het **DERDE DEELS TWEEDE** of **ZESDE** Stukje van de **UITGELEZEN NATUURKUNDIGE OF PHILOSOOFISCHE VERHANDELINGEN**, waar van, voot ruim 20 jaren, vyf Stukjes zyn uitgegeven by den Boekverkooper **I. Tirion**, zonder nog toe Compleet geworden te zyn. Waarom hy **F. Houttuyn**, by het gemelde **ZESDE** Stukje, heeft doen vervaardigen een algemeen Register over het geheele Werk, en algemeene Titels voor ieder byzonder Deel. Waar door dit Werk nu, in **III. Deelen**, Compleet gebonden kan worden.

